

Марія Долинська
Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут права та психології,
доктор юридичних наук
професор кафедри цивільного права та процесу
dolynska_ms@ukr.net

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОВНОВАЖЕНЬ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/law2020.27.188>

© Долинська М., 2020

Дослідження присвячене актуальним питанням правового регулювання провадження нотаріальної діяльності в Україні. У статті висвітлюється одне з центральних питань здійснення нотаріальної діяльності в будь-якій з держав-членів Міжнародного союзу латинського нотаріату – поняття повноважень нотаріусів.

Здійснено порівняльний аналіз повноважень нотаріусів Грузії та України. Органи нотаріату як Грузії, так і України, покликані захищати суб'єктивні права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, які звертаються до них за вчиненням нотаріальних дій.

У статті проаналізовано нормативні акти, які регулюють нотаріальну діяльність в Грузії та Україні, зауважуючи, що відбувається постійне вдосконалення нотаріального законодавства як Грузії, так і України.

Правове регулювання нотаріальної діяльності, зокрема провадження нотаріального процесу, в Грузії та Україні здійснюється єдиними спеціальними республіканськими законами “Про нотаріат”. Автор наголошує на тому, що деякі правові норми, які регулюють нотаріальну діяльність в зазначених державах між собою дуже подібні, хоча мають свої особливості.

Основними суб'єктами нотаріальної діяльності в Грузії та Україні виступають нотаріуси. Автор приходить до висновку, що повноваження нотаріусів Грузії є ширшими, оскільки вони наділені правом ресструвати акти цивільного стану: як шлюб, так і розірвання шлюбу.

Ключові слова: закон, нотаріус, нотаріальні повноваження, нотаріальна палата.

Постановка проблеми. Зародження осіб, які вчиняли нотаріальної дії як на території Київської Русі, так і на території древнього Грузинського царства відбулося у далекому минулому, вказані функції на грузинських теренах виконували відповідно царські писарі, а на українських землях – князівські печатники, які одночасно виконували функції писарів.

Також варто зазначити, що за часів існування Радянського Союзу, до складу якого входили Українська РСР та Грузинська РСР, регулювання нотаріальною діяльністю здійснювалося централізовано всесоюзним законодавством, на підставі якого розроблялося республіканське законодавство.

Лише після виходу з СРСР нотаріат у кожній із республік отримав нове дихання, новий етап розвитку.

Як і Грузія, так і Україна є членами Міжнародного союзу латинського нотаріату, та на практиці запозичили основні засади латинського нотаріату.

Право кожного на одержання нотаріально-правової, забезпечується завдяки системі органів, які наділені правом вчиняти нотаріальні дії.

Варто відзначити, що в останні роки відбулися істотні зміни щодо регулювання нотаріальної діяльності, як в законодавстві України, так і Грузії.

Аналіз дослідження проблеми. Грузинські та українські вчені приділяють належну увагу аналізу українського нотаріального законодавства. Зокрема, в Україні варто відзначити роботи В. Баранкової, В. Комарова, М. Дякович, О. Неліна, С. Фурси, Є. Фурси, В. Черниша та багатьох інших.

Однак, дослідження, в основному, стосувалися діяльності органів українського нотаріату, вчинення ними нотаріальних дій та не приділялося належної уваги вивченню досвіду іноземних держав, зокрема Грузії.

Оскільки Грузія ще у 2007 році стала членом Міжнародного союзу латинського нотаріату, а Україна приєдналася значно пізніше, тому вважаємо за доцільне провести порівняльно-аналітичне дослідження повноважень нотаріальних органів саме Грузії.

Метою статті є: характеристика видів органів, що вчиняють нотаріальні дії, а також прирівняні до нотаріальних дій за законодавством Грузії та України, визначення повноважень грузинських та українських нотаріусів.

За допомогою порівняльно-правового, діалектичного, логічного і інших методів провести аналіз норм цивільного та нотаріального законодавства Грузії та України, зокрема щодо видів органів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій у кожній з республік.

Виклад основного матеріалу. Як в Україні, так і в Грузії, нотаріальна діяльність регулюється республіканським законодавством: Цивільними кодексами, відповідними законами “Про нотаріат” та іншими нормативно-правовими актами. Наприклад, законом України “Про нотаріат” від 9 вересня 1993 року [1], законом Грузії “Про нотаріат” від 4 грудня 2009 року [2].

Визначення нотаріату в законодавчому порядку врегульовано в нормативно-правових актах обох держав – у законах “Про нотаріат”.

Так, відповідно до частини першої статті 1 Закону Грузії “Про нотаріат”, нотаріат – це публічний правовий інститут, ціллю якого є посвідчення, в межах, встановлених державою, правових відносин між особами та юридичними фактами.

У частині першій статті 1 Закону України “Про нотаріат» встановлено, що нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Тобто, в Грузії, на законодавчому рівні вказано, що нотаріат є публічним правовим інститутом. Ці норми варто запозичити українським законодавцем.

На нашу думку, нотаріальна діяльність в Україні – це різновид юридичної діяльності, що охоплює сукупність постійно або систематично здійснюваних суспільних процесів, спрямованих на юридичне закріплення безспірних цивільних прав та фактів, які вчиняються нотаріальними органами з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів як юридичних осіб, так і фізичних, які звернулися за вчинення нотаріальних дій та надання правової допомоги [3, с. 7].

Органи нотаріату Грузії та України, як органи безспірної юрисдикції захищають суб’єктивні права та законні інтереси фізичних, юридичних осіб, а також держави, надаючи вчиненням нотаріальних дій більшої доказової сили.

Очевидно, що суб'єктами нотаріальної діяльності є учасники нотаріальних суспільних відносин, які виступають як носії суб'єктивних прав та обов'язків.

До суб'єктів нотаріальної діяльності відносяться нотаріальні органи та особи, які беруть участь у вчиненні нотаріальних дій.

Прийнято вважати, що нотаріальні органи діляться на органи нотаріату та квазінотаріату.

Перед нотаріусами та іншими органами квазінотаріату, насамперед державою, поставлені дві основні функції: правоохоронна і правозахисна.

Аналізуючи норми грузинського закону "Про нотаріат", приходимо до висновку про те, що до складу нотаріальних органів Грузії відносяться:

- по-перше, нотаріуси (стаття 1 Закону);
- по-друге, посадові особи дипломатичних представництв та консульських установ (стаття 42 Закону);
- по-третє, посадові особи, які посвідчують заповіти та довіреності, що прирівнюються до нотаріально посвідчених.

Перелік осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, прирівняних до нотаріально посвідчених (довіреностями та заповітом) законодавцем врегульовано у двох законодавчих актах, зокрема, в статті 43 Закону Грузії "Про нотаріат", а також статті 1359 Цивільного кодексу Грузії, зокрема:

- 1) головні лікарі лікарень, інших стаціонарних лікувально-профілактичних установ, санаторіїв, їх заступники (головних лікарів) з медичної частини, старші або чергові лікарі, директори та головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів; начальники, заступники (начальників) з медичної частини, старші та чергові лікарі військових госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;
- 2) начальник пошукових, географічних та інших подібних експедицій;
- 3) капітан корабля або повітряного судна;
- 4) командир (начальник) військової частини, з'єднання, установи та училища, якщо в пункті дислокації військової частини немає нотаріуса;
- 5) директор установи тримання під вартою або позбавлення волі, якщо заповідач перебуває в установі утримання під вартою або позбавлення волі.

При цьому, законодавець встановив правило, згідно з яким, лише у разі доступу до електронного нотаріального реєстру, мають право посвідчити прирівняні до нотаріальних дій мають такі категорії посадових осіб:

- 1) головні лікарі лікарень, інших стаціонарних лікувально-профілактичних установ, санаторіїв, їх заступники (головних лікарів) з медичної частини, старші або чергові лікарі, директори та головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів; начальники, заступники (начальників) з медичної частини, старші та чергові лікарі військових госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;
- 2) командири (начальники) військової частини, з'єднання, установи та училища, якщо в пункті дислокації військової частини немає нотаріуса;
- 3) директори установи тримання під вартою або позбавлення волі, якщо заповідач перебуває в установі утримання під вартою або позбавлення волі.

Суб'єктами, які мають право здійснювати нотаріальні дії в Україні (згідно зі статтею 1 Закону України "Про нотаріат") є:

- нотаріуси, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси);
- нотаріуси, що займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси);
- посадові особи органів місцевого самоврядування в населених пунктах, де немає нотаріусів;
- посадові особи консульських установ і дипломатичних представництв України;
- інші посадові особи, передбачені ст. ст. 40, 40-1, 78 Закону "Про нотаріат".

Аналізуючи українське нотаріальне законодавство, зокрема Цивільний кодекс України [4] та Закон України “Про нотаріат” [1], перелік осіб, які уповноважені на вчинення нотаріальних дій, які прирівняні до нотаріально посвідчених, є дещо ширшим, ніж в Грузії, хоча все таки, в основному, вони є дуже подібними.

Зокрема, до таких органів належать:

1) начальники госпіталів, санаторіїв, інших військово-лікувальних закладів, їх заступники з медичної частини, а також старші або чергові лікарі;

2) командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів;

3) головні лікарі, їх заступники з медичної частини або чергові лікарі лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальники госпіталів;

4) директори або головні лікарі будинків для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю;

5) начальники установ виконання покарань;

6) капітани морських або річкових суден, що плавають під прапором України;

7) начальники пошукових або інших експедицій;

8) начальники слідчих ізоляторів;

9) уповноважені посадові особи органів місцевого самоврядування, які мають право на посвідчення окремих видів довіреностей від осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування і розпорядження транспортними засобами.

Таким чином, перелік посадових осіб на посвідчення, прирівняних до нотаріальних дій, є дещо ширшим в Україні, ніж у Грузії.

Хоча варто відзначити, що українські командири повітряних суден (літаків) не наділені правом посвідчення прирівняних до нотаріальних заповітів для громадян, які на такому судні знаходяться..

На відміну від грузинського законодавства, в Україні, згідно зі статтею 40-1 закону України “Про нотаріат”, начальник установи виконання покарань вправі засвідчувати не лише довіреності та заповіти, але також справжність підпису особи, яка перебуває в такій установі, та яке прирівнюється до нотаріального засвідчення справжності підпису.

Аналізуючи повноваження грузинських та українських нотаріусів, приходимо до висновку, що нотаріуси, крім вчинення нотаріальних дій, також мають право виконувати інші дії.

Так, до повноважень грузинських нотаріусів відноситься :

– по-перше, вчинення нотаріальних дій згідно з переліком передбаченим у статті 38 Закону Грузії “Про нотаріат”;

– по-друге, проведення медіації між сторонами спору відповідно до статті 38-1 Закону Грузії “Про нотаріат”;

по-третє, здійснення нотаріусом повноважень по наданню реєстраційних послуг (стаття 39 Закону Грузії “Про нотаріат”);

по-четверте, реєстрація нотаріусом цивільних актів, а саме: реєстрації шлюбу та розірвання шлюбу згідно із Законом Грузії “Про цивільні акти”.

Повноваження щодо надання грузинськими нотаріусами реєстраційних послуг передбачає право нотаріуса забезпечити подання в порядку, який встановлений законодавством Грузії, заявки, реєстраційного документу в електронній або (і) матеріальній формі органу, що веде державний реєстр, якщо документ, засвідчений в результаті нотаріальної послуги, підлягає реєстрації, а також в межах повноваження уповноваженим органом, який веде державний реєстр, здійснювати реєстрацію запису про право, про зміну в праві або (і) про припинення права (в Реєстрі на нерухомі речі, Реєстрі підприємств і непідприємницьких (некомерційних) осіб, а також в інших реєстрах, які встановлені у законодавстві Грузії) [2].

Варто зазначити, що українські нотаріуси також не лише вчиняють нотаріальні дії, але й вчиняють інші дії, відмінні від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Зокрема, до таких інших дій, на нашу думку, варто віднести здійснення нотаріусами наступних повноважень:

– по-перше, суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідно до Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” (з 2010 року);

– по-друге, з 13 грудня 2015 року державні та приватні нотаріуси наділені повноваженнями реєстраторів прав на нерухоме майно та здійснюють державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень як при вчиненні нотаріальної дії, так і без вчинення нотаріальної дії, відповідно до Закону “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” в редакції Закону від 26.11.2015 № 834-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”;

– по-третє, нотаріус виступає як суб'єкт державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань згідно із Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань”.

Отже, приходимо до висновку про те, що повноваження нотаріусів Грузії є дещо ширшими, ніж у їхніх українських колег, оскільки вони (нотаріуси Грузії) здійснюють реєстрацію укладення та розірвання шлюбу, а також надають послуги з медіації.

Варто зауважити, що радикальна реформа грузинського нотаріату відбулася у 2009 році.

Так, з 23 березня 2009 року грузинський нотаріат перейшов на ведення реєстру (для запису вчинених нотаріальних дій), в електронному вигляді.

А через 3–4 місяці в Грузії була створена загальна електронна база, де здійснювалася реєстрація всіх нотаріальних дій.

В електронному реєстрі зберігаються всі нотаріальні документи, які стосуються оформлення спадщини, що зберігається в архіві, а також електронні записи всіх заповітів. Зауважуємо, що документи зберігаються також у паперовому вигляді та у вигляді відсканованих копій [5, с. 82-83].

Як і в Грузії, в Україні основою засадою сучасної нотаріальної діяльності або принципом, виступає принцип диджиталізації, який набуває все більшого поширення та спрямовує до створення в Україні “електронного нотаріату” [6, с. 57].

Діяльність сучасних українських державних та приватних нотаріусів є неможливою без використання системи Єдиних реєстрів України, зокрема, українські нотаріуси у провадженні нотаріального процесу щонайперше використовують Єдині та Державні реєстри інформаційної системи Міністерства юстиції України.

Висновок. Нотаріальна діяльність в Грузії та Україні займає досить вагоме місце в системі юридичної діяльності кожної з вищевказаних держав.

Органи нотаріату як Грузії, так і України, покликані захищати суб'єктивні права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, які звертаються до них за вчиненням нотаріальних дій.

Варто наголосити на тому, що відбувається постійне вдосконалення нотаріального законодавства як Грузії, так і України.

При цьому, деякі правові норми, що регулюють нотаріальну діяльність в зазначених державах, між собою дуже подібні, хоча мають свої особливості.

Правове регулювання нотаріальної діяльності, зокрема провадження нотаріального процесу, в Грузії та Україні здійснюється єдиними спеціальними республіканськими законами “Про нотаріат”.

Суб'єкти нотаріальної діяльності як в Україні, так і в Грузії, є загалом однаковими.

Хоча, в Україні право вчиняти певні нотаріальні дії мають посадові особи органів місцевого самоврядування.

При цьому зазначаємо, що в Україні нотаріальну діяльність проводять як приватні, так і державні нотаріуси, які працюють в державних нотаріальних конторах та державних нотаріальних архівах.

Основними суб'єктами нотаріальної діяльності в Грузії та Україні виступають нотаріуси.

Запозичуючи досвід країн латинського нотаріату, зокрема Грузії, український нотаріат впевнено прямує до створення електронного нотаріату, хоча на нашу думку, вже певний шлях пройдено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. С. 383.
2. О нотариате : Закон Грузии от 4.12.1996 г. 1996. № 2283-Пс. URL: <http://www.matsne.go.ge>.
3. Долинська М. С. Нотаріальний процес : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2019. 652 с.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
5. Правовые основы нотариальной деятельности: зарубежный опыт / Под ред. Е. А. Бориосовой. М.: Издательский дом “Городец”, 2017. 288 с.
6. Долинська М. С. нотаріального процесуального права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 55–58.

REFERENCES

1. *Pro notariat* [About notary] : Zakon Ukrayiny` vid 02.09.1993 r. No. 3425-XII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady` Ukrayiny`. 1993. No. 39. P. 383.
2. O notariate [About notary] : Zakon Gruzii ot 4.12.1996 g. No. 2283-Пс. 1996. URL: <http://www.matsne.go.ge>.
3. Doly`ns`ka M. S. Notarial`ny`j proces [Notarial process] : pidruchny`k. L`viv : L`vivs`ky`j derzhavny`j universy`tet vnutrishnix sprav, 2019. 652 p.
4. Sy`vil`ny`j kodeks Ukrayiny` [The Civil Code of Ukraine] : Zakon Ukrayiny` vid 16.01.2003 r. No. 435-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady` Ukrayiny`. 2003. No. 40. P. 356.
5. Pravovyye osnovy notarialnoy deyatelnosti: zarubezhnyy opyt [The legal basis of notarial activities: international experience] / Pod red. E. A. Boriosovoy. M.: Izdatelskiy dom “Gorodets”, 2017. 288 p.
6. Doly`ns`ka M. S. Pryn`cy`py` notarial`nogo procesual`nogo prava [Principles of notarial procedural law]. Yury`dy`chny`j naukovy`j elektronny`j zhurnal. 2020. No. 4. P. 55–58.

Дата надходження: 16.06.2020 р.

Maria Dolynska

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Law and Psychology,
Doctor of Law,
Professor of Civil Law and Procedure

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE POWERS OF NOTARIAL BODIES IN GEORGIA AND UKRAINE

The article deals with the vital questions of legal regulation of notarial activities in Ukraine. The concept of notary powers is one of the central issues of notarial activities in any of the member states of the International Union of Latin Notaries.

The author performs a comparative analysis of the powers of notaries in Georgia and Ukraine. Notary bodies of both Georgia and Ukraine are called upon to protect the subjective rights and legitimate interests of individuals and legal entities that apply to them for making notarial acts.

Normative act regulating notarial activities in Georgia and Ukraine are analyzed. It is noted that there is a constant improvement of notarial legislation in both Georgia and Ukraine.

Legal regulation of notarial activities, including the notarial procedures, in Georgia and Ukraine is carried out by a single special republican Law “On Notaries”. The author emphasizes that some legal norms regulating notarial activities in these states are very similar, although they have their own characteristics.

The subjects of notarial activities in both Ukraine and Georgia are basically the same. Although in Ukraine, local government officials also have the right to perform certain notarial acts. In Ukraine, notarial activities are carried out by both private and public notaries working in state notary offices and state notarial archives.

The main subjects of notarial activities in Georgia and Ukraine are notaries. The author concludes that the powers of Georgian notaries are broader, as they are entitled to register acts of civil status: both marriage and divorce.

Key words: law, notary, notarial powers, notarial chamber.